

Sredozemski viharник

// Jurij Hanžel

Bil je september in stal sem na balkonu palače Topkapı v Istanbulu, bivališča turških sultanov in prizorišča mnogih spletk. Okoli mene je mrgolelo turistov, ki so hiteli od ene Prerokove brade do druge proti zbirki sultanovega orožja, sam pa sem užival v razgledu na Marmorno morje, ki ločuje Evropo od Azije. Živahen ladijski promet so še dodatno popestrile jate ptic, ki so švigale tik nad sinjo gladino. Bili so sredozemski viharniki (*Puffinus yelkouan*), ki so letali križemkražem med obema celinama.

Prav tu je leta 1827 italijanski ornitolog Giuseppe Acerbi ustrelil sredozemskega viharnika in ga z imenom *Procellaria yelkouan* opisal kot novo vrsto za znanost. Rodovno ime se sicer ni obdržalo, saj si ga sedaj lasti rod viharnikov z južne poloble, obstalo pa je nekoliko nenavadno vrstno ime »yelkouan«. Sicer ni težko ugotoviti, da je Acerbi privzel turško ime ustreljene ptice, natančen izvor te besede pa naj bi bil, kot se za ptico iz tega dela sveta skoraj spodobi, povezan z grško mitologijo. Bog vetra Eol je imel hčer Alkiono, ki je bila poročena s Keiksom. V stari Grčiji so ljudje za nasvete pogosto povprašali preročišče v Delfih in Keiks je nekega dne sklenil storiti enako. Žena ga je svarila pred nevarno potjo čez morje, a njena svarila so bila zaman. Alkionine temne slutnje so se izkazale za pravilne, saj je ladja njenega moža doživela brodolom. Strta od žalostne novice je Alkiona s pečine skočila v morje. Bogovi so spredvideli, kako zelo vdana je bila možu, in zato so oba spremenili v morski ptici, v izvirniku imenovani *halcyon*. Pozorni bralec bo seveda nemudoma protestiral, češ da se ime *Halcyon* vendar uporablja za rod gozdomcev, ki s sredozemskimi viharniki nima nobene povezave. Treba pa je upoštevati, da imajo določene besede pestro pot skozi zgodovino in med jeziki, zato je povsem mogoče, da je grški *halcyon* prednik turškega *yelkovana*.

Bospor pa za sredozemske viharnike ni pomemben le kot kraj, kjer so stopili v ornitološko zgodovino. Konec poletja tod mimo leti do 25.000 viharnikov na poti proti velikim jatam inčunov (*Engraulis encrasicolus*), ki jih je moč najti v Črnem morju. Obročkovalski podatki kažejo, da v Črno morje prihajajo tudi ptice iz zahodnega dela razširjenosti, na primer iz Francije in z Malte. Dodatna poslastica pa je črnomorski sled (*Clupeonella cultriventris*), ki se v jesenskih mesecih drsti v spodnjem toku in ustju rek, kot sta Mesta in Donava. Morda je prav pretirana požrešnost po ribah sredi 19. stoletja

3

gnala sredozemskega viharika, da je, najverjetneje po Donavi navzgor, pritaval vse do Dunaja! Črno morje pa ni edino, ki se lahko pohvali s tisočglavimi jatami sredozemskih viharikov. Velike jate teh ptic so bile opazovane tudi v Tržaškem zalivu. Septembra leta 1986 je Miran Gjerkeš kar z obale (in sprva brez daljnogleda) opazoval jato 1.000 viharikov pri Ankaranu. Takim zgostitvam botruje splet okoliščin: zaradi dotoka s hranili bogate sladke vode iz rek se namnoži rastlinski plankton, temu sledi namnožitev živalskega planktona, oba procesa pa privabita jate rib, ki viharikom zelo teknejo. Leto 1986 je bilo, na primer, izjemno po številu sardel (*Clupea pilchardus*). Četudi je najbolj slovito prezimovališče viharikov Črno morje, pa je manjše jate najti po vsem Sredozemlju.

V marcu vihariki zapustijo svoja prezimovališča in odletijo proti gnezdiščem. A ne vsi – spolno nezreli osebkii neredko še kakšno leto ostanejo v Črnem morju. Gnezdiijo v jamah in skalnih razpokah na redko poseljenih, pogosto tudi odmaknjenih otokih vzhodnega in osrednjega Sredozemlja, vključno z Jadranskim morjem. Nenaseljenost otokov viharikom nadvse koristi – na leto vzredijo enega samega mladiča, ki je, predvsem v začetku, izredno tolst in gre zato mačkam ter podganam, ki so neizogibne spremljevalke človeka, zelo v slast. Gnezditii začnejo konec marca ali v začetku aprila, ko so temperature morja še razmeroma nizke in je populacija planktona temu primerno večja. Do takrat, ko zaradi naraščajočih temperatur številčnost planktona spet upade, pa so mladiči že skoraj speljani. Gnezditvene navade viharikov povzročajo nemalo preglavic ornitologom, ki jih popisujejo. Za ilustracijo naj navedemo dva primera. Doslej edino potrjeno gnezdenje te vrste na hrvaškem Jadranu sega v leto 1962, ko so ribiči iz gnezditvenih rogov na otoku Svetac izvlekli dve valeči samici. Kljub rednemu pojavljanju viharikov v teh vodah drugih gnezdišč niso odkrili. Dokaz,

da iskanje gnezdečih viharikov ni težavno opravilo samo na Jadranu, je svetovna populacijska ocena iz leta 2006, ki znaša od 14.700 do 52.000 parov – razlika med najmanjšo in največjo vrednostjo je več kot trikratna!

Sredozemski vihariki pa težav niso povzročali le teren-skim ornitologom, marveč so bili tudi trd taksonomski oreh. Do začetka 90. let prejšnjega stoletja sredozemski viharnik sploh ni bil samostojna vrsta, ampak je bil le podvrsta »troedinega« črnokljunega viharika (*Puffinus puffinus*), skupaj z današnjim atlantskim (tedaj *P. p. puffinus*) in balearskim viharnikom (tedaj *P. p. mauretanicus*). Podrobne raziskave so pokazale, da se tri podvrste med seboj precej razlikujejo, tako po okostju kot po oglašanju in ekologiji, kar je privedlo do tega, da so posameznim podvrstam priznali status vrste. Zanimiva podrobnost, ki balearskega in sredozemskega viharika ločuje od njunega atlantskega sorodnika, so prehranjevalne navade. Oba viharika iz Sredozemlja namreč le redko iščeta hrano dlje kot 15 km od obale, vselej pa v morju, plitvejšem od 100 metrov. Ta ekološka niša v severnih morjih pripada njorkam (*Alcidae*), zaradi česar se atlantski viharniki prehranjujejo na odprtem morju zelo daleč od kopnega.

Kljub nezavidljivi površini morja sredozemski vihariki niso redkost v naših vodah. Velikih jat se lahko nadejamo le v izjemnih letih, na manjše pa lahko naletimo vsako leto, predvsem jeseni in v začetku zime. Viharikom se lahko najbolj približamo z ladjo, opazovanje s kopnega pa je posebno doživetje, ki ne bo vsakomur po godu. Vključuje namreč potrpežljivo čakanje za teleskopom na izpostavljeni opazovalni točki (na primer ob piranski cerkvi sv. Jurija), pogosto ob močnem vetru, vihariki pa so navadno precej daleč. Iz lastnih izkušenj pa lahko povem, da veselje ob opazovanju jate viharikov, ki spretno vijugajo v vetru, več kot odtehta premraženost kosti. Prepričajte se sami! ●

1: Na fotografiji je vidna lastnost sredozemskega viharika (*Puffinus yelkouan*), ki jo redko opazimo – ima najdaljše noge med sorodniki. foto: Xavier Martinez / www.xaviermartinez.com

2: Marmorno morje med Evropo in Azijo vedno ponuja pogled na jate sredozemskih viharikov, ki švigajo križem-kražem nad sinjo morsko gladino, ujeto v bosporski ožini med obema celinama. foto: Hussam Yaish

3: Velike jate sredozemskih viharikov se v Tržaškem zalivu pojavijo le v izjemnih letih, manjše pa lahko opazujemo vsako leto, predvsem jeseni in v začetku zime. foto: Karsten Berlin